

تأثیر فرهنگ ایثار اجتماعی بر سرمایه اجتماعی در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

علیرضا حفیظی^۱

چکیده:

فرهنگ ایثار اجتماعی یکی از جنبه‌های ایثار است که می‌تواند باعث ایجاد همبستگی در سطح جامعه گردد، طوری که این همبستگی باعث ایجاد سرمایه اجتماعی شود. هدف مقاله حاضر شناخت میزان تأثیر فرهنگ ایثار اجتماعی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است که با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و جدول کوکران تعداد ۱۹۶ نفر از کارکنان انتخاب شدند. روش پژوهش براساس هدف؛ کاربردی و از لحاظ ماهیت؛ توصیفی - پیمایشی است و ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه محقق ساخته به تعداد ۲۲ سؤال است که مربوط به ابعاد فرهنگ ایثار اجتماعی (روحیه فداکاری، نوع‌دوستی، داشتن روحیه همبستگی و خدمت‌گزاری به خلق) و ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، اعتماد نهادی، هنجارهای اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و مشارکت اجتماعی) است. یافته‌های پژوهش با استفاده از آزمون رگرسیون نشان داد که فرهنگ ایثار اجتماعی و ابعاد آن بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان تأثیر معنادار دارد.

واژگان کلیدی:

حس نوع‌دوستی، خدمت‌گزاری به خلق، داشتن روحیه همبستگی، روحیه فداکاری، سرمایه اجتماعی، فرهنگ ایثار اجتماعی.

❖ مقدمه

یکی از محورهای مهم در فرهنگ اسلامی که باعث بقا اسلام و نظام اسلامی می‌گردد، فرهنگ ایثار و شهادت است. فرهنگ ایثار و از خودگذشتگی، مجموعه دستاوردهای فکری است که قابل اکتساب است و براساس موازین الهی و از طریق همسان کردن رفتارها و ارزش‌ها و هنجارها در جامعه می‌تواند موجب انسجام یک جامعه با فرهنگ متعالی شود و فضای تکامل و تعالی برای افراد مهیا نماید (سالار، اصفهانی و شفیق، ۱۳۹۸: ۱۴۰).

فرهنگ شکل‌دهنده به ذهن و رفتار عمومی جامعه است. اندیشیدن و تصمیم‌گیری جامعه بر اساس فرهنگی است که بر ذهن آن‌ها حاکم است. برای شکل‌گیری فرهنگ ایثار و شهادت به مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی نیاز است که از مکاتب و آیین هر ملت و قومی نشأت می‌گیرد (رسالت، ۱۴۰۰: ۴۳). فرهنگی که بیانگر معیارها، ارزش‌ها و ضابطه‌ها و نمایش‌گر مبانی است که بدون فهم، درک و تفسیر مکاتب آن ملل میسر نیست. هویت و حیات انسان به فرهنگ گره خورده است. انسان‌ها با فرهنگ متولد می‌شوند، زندگی می‌کنند و رشد می‌یابند. در خصوص فرهنگ اسلامی هم وضع به همین صورت است؛ یعنی ارزش‌هایی که در جامعه اسلامی مطرح است برخاسته از فرهنگ و مبانی اسلامی است. زمینه‌های شکل‌گیری فرهنگ ایثار و شهادت در فرهنگ اسلامی از مبانی دینی و رویدادها و وقایعی چون جنگ‌های حضرت محمد (ص)، امام علی (ع) و حضرت امام حسین (ع) و وقایع روز عاشورا و... سیره سایر اهل بیت (ع) نشأت گرفته است و طی نسل‌های مختلف به طرق گوناگون انتقال و تعالی یافته است؛ و اکنون بنا به اقتضائات زمانی و حضور رسانه‌های مختلف در سطح جامعه و اشاعه فرهنگ‌های مختلف سرعت و شتاب بیشتری دارد (هرسیچ و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۶). فرهنگ ایثار و شهادت در ایران از مبانی دینی در طول تاریخ شکل گرفت و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس به اوج خود رسید و نسل جوان جامعه کنونی، ارزش‌های آن دوران را از طریق رسانه‌های جمعی در شرایطی که نظام‌ها و ارزش‌های گوناگونی وجود دارند می‌آموزند. ایثار و شهادت به عنوان یک فرهنگ متعالی در زمره عالی‌ترین مفاهیم الهی به‌شمار می‌آیند که والاترین ارزش‌هایی را که یک انسان متعهد می‌تواند به آن دست یابد را به نمایش می‌گذارد.

حدود یک دهه است که مفهوم ایثار اجتماعی توسط جامعه شناسان و محققان سایر رشته‌های علوم رفتاری مورد توجه قرار گرفته است و اهمیت آن با توجه به شرایط و مسائل امروزی جامعه ضروری به نظر می‌رسد. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به عنوان یک نهاد فرهنگی با توجه به این فرهنگ و توسعه آن در بستر جامعه می‌تواند نقش زیادی در تغییر دیدگاه افراد مجموعه خود و افزایش بینش آنها نسبت به فرهنگ ایثار و ارتباط آن با مسائل مختلف محیطی داشته باشند. در حقیقت این نهاد بر مبنای رسالت و مأموریتی که در خصوص نهادینه کردن فرهنگ اسلامی در جامعه به عهده دارد (بند ۱۰ محتوای وزارتخانه که به صراحت به موضوع ترویج روحیه سلحشوری، فرهنگ ایثار، جهاد و شهادت طلبی اشاره کرده است) می‌تواند از طریق توسعه خط مشی‌ها و برنامه‌های فرهنگی در خصوص ایثار و نوع دوستی، به بهبود نگرش کارکنان خود به عنوان نسلی انقلابی و متعهد به ارزشهای اسلامی کمک نماید. به عبارت دیگر یکی از زمینه‌های فرهنگی لازم برای تربیت افراد، توسعه فرهنگ ایثار و شهادت می‌باشد که این فرهنگ را ابتدا باید در بین کارکنان این وزارتخانه که پرچم دار اعتلای فرهنگ اسلامی در جامعه می‌باشند دنبال نمود و از این طریق آن را در بین افراد جامعه نیز تسری داد.

یکی از مسائل مهمی که با توجه به مبانی نظری مطالعه شده در زمینه ایثار اجتماعی وجود دارد این است که مفهوم ایثار را در ارتباط با جنگ تلقی می‌کنند، در حالی که هر فردی در اجتماع از طریق همیاری و نوع دوستی و کمک به دیگران می‌تواند نقش خود را در نهادینه کردن مفهوم ایثار اجتماعی و اثری که بر توسعه سرمایه اجتماعی دارد، ایفا نماید. با توجه به نقشی که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در فرهنگ سازی و ایجاد سرمایه اجتماعی در جامعه دارد و در اهداف و وظایف خود آنرا تبیین کرده است (وظایفی مثل؛ سیاستگزاری و برنامه ریزی برای پرورش استعداد، ذوق هنری و فرهنگی افراد جامعه در جهت حفظ و توسعه ارزشهای اسلامی؛ تعمیق و ترویج فرهنگ قرآن کریم؛ مجهز شدن به ابزارهایی برای رویارویی صحیح با جنگ نرم فرهنگی؛ نگهداشت و تبیین ارزشهای دینی؛ ترویج روحیه سلحشوری و فرهنگ ایثار، جهاد، و شهادت طلبی، و غیره) لزوم توجه به فرهنگ ایثار اجتماعی و توجه به آحاد جامعه و خدمت‌گزاری به آنها اهمیت دارد؛ زیرا کلمه ایثار تداعی کننده دوران دفاع مقدس و جنگ تحمیلی و رشادتهای شهدا و ایثارگران است که امروزه به دلیل فاصله زمانی از آن مفاهیم، امکان دارد تصویری مبهم

❖ از این موضوعات در ذهن افراد جامعه وجود داشته باشد. با در نظر گرفتن این مسائل اجتماعی، نقش کارکنان این وزارتخانه در تبیین ارزشهای فرهنگی مبتنی بر ایثار اجتماعی و نهادینه کردن فرهنگ ایثار اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردار است. بنابر رسالت این وزارتخانه، ضرورت دارد که کارکنان با روحیه ایثارگری به آموزش و بالنده کردن خود در زمینه ایثار اجتماعی و اثر آن در تقویت سرمایه اجتماعی توجه کنند و در رفتار خود به این مهم توجه نمایند، زیرا داشتن این روحیه در آنها برای انجام وظایف خود می تواند به عنوان یک الگوی فرهنگی در ذهن کارکنان در وزارتخانه های دیگر و همچنین در جامعه معرفی و تثبیت شود و به گسترش این مفهوم در سطح جامعه کمک نماید.

گسترش ابعاد فرهنگ ایثار اجتماعی و تعامل دوسویه بین کارکنان سازمان، می تواند در نهایت به تقویت سرمایه اجتماعی منجر شود؛ زیرا سرمایه اجتماعی که در درون خود موضوعاتی مثل؛ انسجام، اعتماد اجتماعی و روابط صمیمانه و دوستانه را مدنظر قرار می دهد، می تواند از طریق فرهنگ ایثار اجتماعی تقویت گردد و محیط وزارتخانه را به یک محیط مطلوب تبدیل نماید که در آن روحیه همکاری و نوع دوستی و مشارکت اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردار است. بااینکه در زمینه ایثار اجتماعی مقاله های متعددی انتشار یافته است اما خلأهایی در معرفی این مفهوم به صورت نظری و همچنین کاربرد این مفهوم در سازمان های مختلف به خصوص وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مشاهده می شود. به همین منظور در راستای توجه و اهمیت بالای این مفهوم و گسترش آن در سطح جامعه پژوهش حاضر در نظر دارد ضمن بررسی مفهوم فرهنگ ایثار اجتماعی، تأثیر آن را در ایجاد سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مورد بررسی قرار دهد.

پیشینه پژوهش

آقامحمدی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان واکاوی مؤلفه های ایثار اجتماعی در آموزه های قرآنی و تعیین جایگاه آن ها در اسناد تحولی آموزش و پرورش ایران با روش توصیفی از نوع تحلیل محتوا در متون و اسناد تحولی (مبانی نظری تحول بنیادین، برنامه درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران که جمعاً ۵۷۰ صفحه بود) به این نتیجه رسید

که مؤلفه‌های ایثار اجتماعی شامل؛ شهادت‌طلبی، مقدم داشتن دیگران بر خود برای رضای خود، گسترش روحیه گذشت و فداکاری در جامعه، دوستی و محبت در جامعه، بذل مال با هدف فقرزدایی، ایجاد روحیه همبستگی، ترجیح منافع ملی بر منافع فردی و گروهی، عزت طلبی، خدمت‌گزاری به خلق و گسترش عدالت‌طلبی در جامعه است.

قاسم پور، خلیلی و یاسینی فرد (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان تأثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر رفتار شهروندی: تبیین نقش سرمایه اجتماعی در بین کارکنان دانشگاه ایلام با روش پژوهش توصیفی-پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه استاندارد انجام دادند. آنها در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که فرهنگ ایثار و شهادت و مؤلفه‌های آن عمل صالح و پرهیزگاری، مردم‌داری، عدم تعلق به دنیا و خدامحوری هم به‌طور مستقیم و هم از راه تقویت سرمایه اجتماعی بر رفتار شهروندی سازمانی تأثیرگذار است.

کردناییج و خلیلی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان تأثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر سرمایه اجتماعی با نقش میانجی باورهای دینی در بین دانشجویان دانشگاه تهران با روش پژوهش کاربردی به این نتیجه رسیدند که فرهنگ ایثار و شهادت بر باورهای دینی تأثیر دارد و باورهای دینی بر تقویت سرمایه اجتماعی می‌تواند تأثیرگذار باشد. علاوه بر این فرهنگ ایثار و شهادت به‌طور مستقیم بر سرمایه اجتماعی نیز اثرگذار است. به‌علاوه باورهای دینی با سرمایه اجتماعی به عنوان نوعی ثروت و دارایی اجتماعی نهفته تلقی می‌شود که به آمادگی روحی - روانی افراد یک جامعه برای صرف نظرکردن از منافع شخصی و درگیرشدن در عمل جمعی منجر خواهد شد.

شاه نوروزی، اسماعیلی، امام‌جمعه (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان عوامل مؤثر بر ارتقاء اثربخشی شیوه‌های رتویج فرهنگ ایثار و شهادت با استفاده از روش پژوهش کیفی به این نتیجه رسیدند که کیفیت بخشی به آثار ترویجی فرهنگ ایثار و شهادت با ۸۹/۳ درصد بالاترین میانگین و را در بین مؤلفه‌های مؤثر داراست و واقع‌گرایی در تولیدات و توجه به آثار تولیدی برای کودکان و نوجوانان، بهره‌گیری از هنر و تحول و خلاقیت در شیوه‌ها در رده‌های بعدی قرار دارد.

❖ کاظمی، غفاری و کشاورزشکری (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان بررسی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به‌مثابه سرمایه اجتماعی با روش پژوهش کیفی تحلیل اسنادی به این نتیجه رسیدند که فرهنگ ایثار و شهادت به‌عنوان فرهنگ غنی مبتنی بر تعالیم تشیع به‌عنوان سرمایه اجتماعی مشتمل بر مؤلفه‌های رفتار جمعی مثبتی است که موجب انسجام، تقویت روحیه مشارکت و همکاری و ایجاد و رشد شبکه‌های انسانی می‌شود که مصادیق و شواهد زیادی از آن را درباره آزادگان می‌توان در سخت‌ترین شرایط در اردوگاه‌های دشمن بیان کرد. از بین این مؤلفه‌ها که ایجادکننده سرمایه اجتماعی هستند می‌توان به: ارشاد، حسن سلوک و اخوت ایمانی از طریق رشد شاخص‌های سرمایه اجتماعی اشاره کرد.

مبانی نظری پژوهش

ایثار و ایثار اجتماعی

در تمام جوامع بشری، ارزش‌هایی وجود دارد که بنیان اصلی فرهنگ آن جامعه را شکل می‌دهند. اهمیت و جایگاه این ارزش‌ها به‌گونه‌ای است که هر ملتی، هویت و حیات اجتماعی و سیاسی خود را در پابندی و احترام به آن‌ها و انتقال کامل آن به نسل‌های آینده می‌داند. فرهنگ ایثار، یکی از این ارزش‌هاست که در تمام جوامع دارای ارزش و جایگاه ویژه‌ای است و به‌عنوان یک فرهنگ رشد یافته و مترقی، جزء برترین مفاهیم الهی و والاترین ارزش‌هایی است که یک فرد متعهد و پایبند به ملاک‌های انسانی و اخلاقی می‌تواند به آن مقام دست یابد (مقدم زاده و همکاران، ۱۳۹۴). ایثار در میان مجموعه مفاهیم و اصطلاحات ارزشی اسلام دارای جایگاه و مرتبت خاصی است (مزیدی، ۱۳۹۱)؛ زیرا ایثار یکی از مسائل علم اخلاق و یک فضیلت اخلاقی است که در دین مبین اسلام به آن توجه وافر شده است. ایثار به معنای تفصیل، محبت و گرامی داشتن دیگری، فضل، بزرگی و ازخودگذشتگی است (عباسیان، ۱۳۹۴: ۱۲۱). در فرهنگ دهخدا ایثار به معنای بذل و بخشش، برتری داشتن دیگری بر خود، گذشت از حق خود برای دیگران، تقدم نفع رساندن به دیگران نسبت به منفعت خود، است (دهخدا، ۱۳۹۷). ایثار مانند مسئولیت اجتماعی از معیارهای درونی نشأت می‌گیرد و از همدلی ناشی

می‌شود (نوئین و همکاران، ۱۳۹۳). ایثار به عنوان سرمایه ارتباطی ابتدا در خانواده رشد و تکوین می‌یابد و سپس در اجتماع تقویت می‌گردد. بنابراین ایثار در بطن یک رابطه ناب و اصیل انسانی شکل می‌گیرد که با شکل‌گیری و غلبه این نوع تمایل دامنه و تداوم روابط دگرخواهی و نوع دوستی در ورای اجتماعات طبیعی (خانواده، دوستان و نزدیکان) بیشتر می‌شود و توسعه این روابط به ارتباطات بین فردی و زندگی اجتماعی قوام می‌بخشد. حیات اجتماعی محصول تعامل کنش‌گرانی است که زندگی و وجود انسانی آنان در بستر زندگی اجتماعی تبلور می‌یابد و تمام وجودشان معطوف به دیگران می‌گردد. رواج ایثار در سطح جامعه باعث خروج انسان‌ها از انزوا و خلوت محض می‌شود و با افزایش دامنه جذب و رواج ارزش‌های عام، نوعی وحدت و مدارا به همراه می‌آورد که در درون آن موجودیت انسان‌ها و گروه‌های متفاوت حفظ می‌گردد. رفتارهای ایثارگرایانه در زمره رفتارهای دگردوستانه و اخلاقی قرار می‌گیرند که در هر جامعه یکپارچگی بین اجزاء مختلف جامعه را فراهم می‌نمایند و مهم‌ترین عامل در پیوند اجتماعی، روابط بین شخصی و تقویت‌کننده حیات اجتماعی هستند. بشر از دیرباز تاکنون برای زندگی مرفه‌تر و پیش بردن اهداف خود براساس مقتضیات زمانی و مکانی شاخص‌ها و مؤلفه‌هایی را برای خود پیش‌بینی کرده است که یکی از نتایج آن هموارتر شدن مسیر زندگی بشر در ابعاد مختلف است. انسان‌ها با روی آوردن به زندگی اجتماعی برای مقابله صحیح با حوادث و خطرات قوانینی را وضع کرده‌اند که بر اساس آن نیازهای حال و آینده خود را تأمین نمایند. اما به‌غیر از قوانین، عرف جامعه نیز به عنوان یک عامل مؤثر در این امر نقش به سزایی را ایفا می‌کند. یکی از این مواردی که در درون عرف قرار دارد مسأله ایثار اجتماعی و یا از خودگذشتگی اجتماعی است که از تعاملات اجتماعی و فرهنگی جوامع محسوب می‌شود. ایثار اجتماعی یکی از مصادیق اصلی ایثار است و نیاز روز جامعه ما است. ایثار اجتماعی شامل از خودگذشتگی در جامعه، کمک به هم‌نوع، دوری از گناه و مفاهیم زیاد دیگری است و از مکتب شهادت نشأت می‌گیرد. ایثار اجتماعی با حضور در لایه‌های مختلف اجتماعی بسترهای نهادینه شدن فرهنگ فداکاری، گذشت، و ترجیح منافع دیگران را بر خود، دگردوستی و دگرخواهی را فراهم می‌کند و مسیر عزت یک جامعه را در تمام عرصه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی که همان عرصه مقاومت است فراهم

❖ می‌کند. بعد اجتماعی ایثار ناظر به رفتارهای ایثارگرانه ای است که فرد در ارتباط با دیگران، خانواده، بستگان، دوستان و همه کسانی دارد که به نوعی با آن‌ها مرتبط است. بعد اجتماعی ایثار به طور مستقیم یا غیرمستقیم، به امور اقتصادی و مادی زندگی نیز ارتباط پیدا می‌کند (عزیزی، ۱۳۹۳). با وجود مقالات و پایان‌نامه‌های مختلفی که در زمینه ایثار انجام شده است، در رابطه با ایثار اجتماعی تاکنون تعریف و اصطلاح خاصی از سوی اندیشمندان و پژوهشگران صورت نگرفته است، اما می‌توان گفت که ایثارگران اجتماعی کسانی هستند که منافع جمعی را بر منافع شخصی و منافع ملی را بر منافع گروهی ترجیح می‌دهند و این افراد کسانی هستند که نسبت به رفاه و آسایش و آرامش دیگران بسیار حساس هستند. در وهله نخست در ایران امکان دارد واژه ایثار به مقوله دفاع مقدس مربوط شود که در لایه‌های این مقاومت ۸ ساله نمودهای مشخصی از ایثار اجتماعی را می‌توان مشاهده نمود؛ اما با گذر زمان باید به بازشناسی فرهنگ ایثار پرداخت زیرا نیازهای نسل جدید از افراد در جامعه هم‌زمان با پیشرفت‌های گوناگون بشری اهمیت این مسأله را بیشتر می‌کند. اصول ایثار اجتماعی شامل اصل وجوب دفاع و جهاد با ظالمان، اصل ارزش دادن به شهیدان و اعمالی که باعث کاهش ایثار اجتماعی می‌شود است که این مورد آخر خود شامل موارد زیر است:

کاهش و عدم اطمینان به خدا، عجب، تکبر، فرهنگ‌سازی درخصوص ایثار اجتماعی، نمایه‌سازی وصایای شهداء، موزه شهداء، تقویت فعالیت‌های فرهنگی جامعه، زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا، اصلاح نهاد خانواده.

رویکردهای نظری به ایثار

در زمینه ایثار رویکردها و دیدگاه‌های زیادی وجود دارد که برخی از این دیدگاه‌ها مطرح می‌گردد. الف) دیدگاه سرشت بد انسان به صورت ذاتی: توماس هابز بیان می‌کند که انسان موجودی تنها، بیچاره، موزی، و حقیر است و بر این اساس نمی‌تواند ایثار اجتماعی انجام دهد و جان و مال خود را برای نیل به اهداف بالاتر هزینه نماید.

ب) رویکرد مبادله‌ای: این رویکرد بیان می‌کند که رفتار انسان‌ها تابعی از نوعی مبادله است یعنی چیزی می‌دهد و یک چیز می‌گیرد (مرتضوی، ۱۳۹۱: ۱۳).

ج) رویکرد تضاد: کارل مارکس اعتقاد دارد که تغییر و تحول هر پدیده‌ای ناشی از تضاد بین آن‌هاست. فرد زمانی که افراد یا خانواده یا هم‌نوع خود را در معرض خطر یا مرگ می‌بیند، جان خود را به خطر می‌اندازد تا دیگری را نجات دهد. کانت نیز خودخواهی را ناشی از فقدان ایثار و نوع‌دوستی بیان کرده است و می‌گوید که خودخواهی و ایثار در درون انسان به حالت ستیز و مقابله وجود دارند که اگر خودخواهی کنار رود فرد به هم‌نوع خود کمک می‌کند.

د) دیدگاه اسلام به ایثار: در این رویکرد توجه به روح انسانی و پیوند آن با ماوراءالطبیعه اهمیت زیادی دارد. در این رویکرد بر مبنای نظریه اشتیاق افراد تمایل به عمل خیر دارند زیرا این خیر در وجود انسان به صورت ذاتی وجود دارد. همچنین در نظریه وجدانی؛ نیرویی به نام وجدان انسان را از درون ندا می‌دهد که به کدام معروف پردازد و از کدام منکر دوری کند. یا در نظریه زیبایی؛ اخلاق را در شناسایی زیبایی‌های معنوی مثل؛ ایثار، تشویق می‌کند. در نظریه دیگری بر مبنای این رویکرد که به نظریه عاطفی معروف است بیان می‌کند که عواطف بشری از عواطف فردی بالاتر است و نسبت به همه انسان‌ها احساس مهر و محبت می‌کنند. بر این اساس ایثار، همواره لذت‌بخش است و باعث شادمانی ایثارگر می‌شود (مرتضوی، ۱۳۹۱: ۱۵).

درواقع فرهنگ ایثار و شهادت؛ نظام ارزش‌ها، باورها و الگوهای هنجاری هدایتگر به مجموعه نقش‌ها، رفتارها و روابط اجتماعی برخاسته از جهان‌بینی اسلامی و الهی است (غفاری، ۱۳۹۷: ۳۸۱).

سرمایه اجتماعی

یکی از موضوعات مرتبط با ایثار اجتماعی، سرمایه اجتماعی است. سرمایه اجتماعی مفهومی فرا رشته‌ای بین علوم انسانی است و دربرگیرنده ارزش‌ها و هنجارهای مشترک لازم برای رفتار اجتماعی است که در روابط شخصی افراد، در اعتماد آنان به یکدیگر و در حس مشترک مسئولیت‌های مدنی منعکس شده است؛ امری که جامعه را چیزی بیشتر و فراتر از جمع افراد می‌سازد (کیونگ لی، ۲۰۱۴: ۲۹۱). به اعتقاد پانتام سرمایه اجتماعی به ویژگی‌های سازمان

❖ اجتماعی از قبیل شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اشاره دارد که هماهنگی و همکاری مشارکت‌کنندگان را در این گروه‌ها برای انجام کار به شیوه مؤثرتر با یکدیگر برای ترغیب اهداف مشترک ترغیب می‌کند (ویلاورد، ۲۰۱۸).

از دیدگاه جامعه‌شناسی، مهم‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی را اعتماد اجتماعی، اعتماد نهادی، هنجارهای اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و مشارکت اجتماعی می‌دانند. جامعه‌شناسان معتقد هستند که کمبود اعتماد اجتماعی در جامعه باعث ارتباط کمتر افراد جامعه با یکدیگر می‌شود و سطح مشارکت اجتماعی و سیاسی کاهش پیدا می‌کند. اعتماد و مشارکت رابطه متعامل با یکدیگر دارند و افزایش یکی از آن‌ها بر دیگری نیز تأثیر می‌گذارد. از نظر گیدنز سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه روابط، تعهد و اعتماد اجتماعی در جوامع سستی محدود و درون‌گرویی و در جوامع مدرن وسیع و تعمیم یافته است (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۴۱). گروه‌هایی که در بین آن‌ها اعتماد وجود دارد بسیار بیشتر از گروه‌هایی که از اعتماد کمتری برخوردارند می‌توانند کارهای بزرگ‌تری می‌توانند انجام دهند.

یکی از عوامل مهم سرمایه اجتماعی؛ شبکه‌ها و روابط اجتماعی است که هر قدر این شبکه‌ها در جامعه متراکم‌تر باشد، احتمال همکاری آحاد جامعه در تأمین منافع متقابل بیشتر است (دهقان، ۱۳۸۴: ۸۹). از نظر فوکویاما هنجارها و ارزش‌های غیررسمی عنصر مهمی در سرمایه اجتماعی است که در ایجاد و توسعه مشارکت اجتماعی تأثیرگذار است.

یکی از عوامل تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی ارزش‌ها و فرهنگ است که می‌تواند از باورهای اجتماعی یا دینی نشأت گرفته باشد. این باورها می‌تواند به‌طور محسوس و نامحسوس روابط و هنجارهای اجتماعی قوی مبتنی بر نفع جمعی و فردی همراه با نگاه عقلایی، خیرخواهی، اعتماد در روابط و عدالت محوری را بر اساس رویکرد الهی و اخروی جوامع انسانی تضمین نماید (عیسی نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۶).

درواقع اعتقاداتی مانند کمک به هم‌نوع، عمل به نفع دیگری و فداکاری موجب پیدایش سرمایه اجتماعی می‌شود؛ بنابراین آن دسته از اعتقادات مذهبی که کمک به دیگران را موردنظر قرار می‌دهد، عامل مهمی در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی است (سریراز، ۱۳۹۰: ۳). درواقع

کنش‌های اجتماعی یک جامعه الهی نسبت به یک جامعه غیر الهی متفاوت است (فصیحی، ۱۳۸۹: ۱۹).

سرمایه اجتماعی روابط بین انسان‌ها را مورد توجه قرار داده است. به عبارتی سرمایه اجتماعی مجموعه هنجارهای موجود در نظام اجتماعی است که با ایجاد حس تعلق موجب همکاری و پیوستگی بین انسان‌ها می‌شود. امروزه نقش سرمایه اجتماعی در جوامع بسیار پررنگ‌تر از سرمایه فیزیکی و انسانی است و شبکه‌های گروهی موجب انسجام بین انسان شود و مسیر رشد و توسعه جوامع به سمت تکامل فرهنگی، اقتصادی و سیاسی را فراهم می‌کند. از این رو توجه به مقوله سرمایه اجتماعی و عوامل تقویت‌کننده و تضعیف‌کننده آن اهمیت بسزایی دارد. از جمله عواملی که موجب سرمایه اجتماعی می‌شود، دینداری و تعهدات فرهنگی است که افراد مختلفی بر این امر صحه گذاشته‌اند. از نظر فوکویوما دین و تعهدات فرهنگی و تاریخی یکی از منابع سرمایه اجتماعی معرفی می‌کند. تحقیقات انجام شده در این زمینه، همدلی، همبستگی و انسجام‌بخشی را از کارکردهای دین شمرده‌اند (نعمت‌اللهی، ۱۳۹۲: ۱۲۲).

به عبارتی در فرهنگ ایثار است که گذشتن از مال و جان و فداکاری در راه خدا به اوج می‌رسد و انگیزه‌های دیگر مثل منافع دنیوی و معروف شدن و نیکنامی در بین مردم رنگ می‌بازد (شوفازی و کرمی، ۱۳۹۴: ۹۸). در واقع سرمایه اجتماعی حاصل از این فرهنگ، برتر و شایسته‌تر از سرمایه اجتماعی است که در سایر فرهنگ‌ها شکل می‌یابد؛ بنابراین در تبیین فرهنگ ایثار و شهادت باید گفت که این فرهنگ دربرگیرنده عالی‌ترین و غنی‌ترین مضامین متعالی است که در درون خود مجموعه‌ای از باورهای ماورایی و معنوی و الهی را داراست که راه سعادت انسان و به‌طور کلی کل جوامع انسانی را در برمی‌گیرد. در فرهنگ ایثار و شهادت عالی‌ترین نمونه انسانی به کسی گفته می‌شود که خود را همیشه در محضر خداوند حاضر ببیند و رسالت و دین خود از زیستن را مجاهدت در راه او ببیند. مجاهدتی که فارغ از نیازهای این دنیا دارای ابعاد ماورای برای شخص کنشگر است و در عین حال، نتایج بزرگ هر دوجهان فرد و برای جوامع انسانی را دربردارد (موسی‌پور، ۱۳۹۱: ۱۰۸).

با توجه به مبانی نظری و پیشینه مطرح شده، ابعاد فرهنگ ایثار اجتماعی در این مقاله شامل؛ گسترش روحیه گذشت و فداکاری، نوع دوستی، ایجاد روحیه همبستگی، خدمت‌گزاری به خلق،

❖ و ابعاد سرمایه اجتماعی شامل؛ اعتماد اجتماعی، اعتماد نهادی، هنجارهای اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و مشارکت اجتماعی است که بر اساس این ابعاد فرضیه‌های پژوهش تنظیم می‌گردد: **فرضیه اصلی:** فرهنگ ایثار اجتماعی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد.

فرضیه‌های فرعی پژوهشی

۱. گسترش روحیه فداکاری بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد؛
۲. نوع دوستی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد؛
۳. داشتن روحیه همبستگی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد؛
۴. خدمت‌گزاری به خلق بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد.

روش پژوهش

روش این پژوهش براساس هدف؛ کاربردی و بر مبنای ماهیت؛ توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است. با توجه به تعداد کارکنان این رشته، بر مبنای جدول مورگان تعداد ۱۵۶ نفر و با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی است. در روش میدانی پرسشنامه محقق ساخته‌ای بر اساس متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی و سرمایه اجتماعی (و ابعاد هر یک از آنها) بر مبنای طیف پنج گزینه‌ای لیکرت و به تعداد ۲۲ سؤال طراحی گردیده است. روایی ابزار اندازه‌گیری؛ روایی سازه و پایایی آن بر اساس آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۵ مشخص شد که نشان‌دهنده قابلیت اعتماد ابزار اندازه‌گیری است. در تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی (توزیع فراوانی

متغیرها، جداول و...) و آمار استنباطی از آزمون نرمال بودن داده‌ها و آزمون رگرسیون استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شد. در بخش آمار توصیفی نتایج نشان داد که از نظر جنسیت ۷۶ درصد پاسخگویان مرد و ۲۴ درصد زن هستند. از نظر سابقه کاری ۶۷/۷ بیش از ۱۱ سال سابقه فعالیت دارند. در بخش آمار استنباطی ابتدا از آزمون نرمال بودن داده‌ها استفاده شد که نشان از نرمال بودن متغیرهای پژوهش داشت. در گام دوم برای بررسی پاسخ‌ها از آزمون رگرسیون استفاده شد که در ادامه مطرح می‌گردد.

فرضیه اصلی: فرهنگ ایثار اجتماعی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد.

آزمون فرض آماری:

H0: فرهنگ ایثار اجتماعی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و

ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری ندارد.

H1: فرهنگ ایثار اجتماعی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و

ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد.

جدول ۱. نتایج تحلیل رگرسیون

مدل	شاخص / منابع تغییرات	مجموع مجزورات	درجات آزادی	میانگین مجزورات	آماره فیشر	سطح معناداری
۱	رگرسیون	۴۴.۷۳۷	۱	۴۴.۷۳۷	۳۷۲۶.۶۲۳	۰.۰۰۰
	باقی مانده	۱۸۴۹	۱۵۴	۰.۱۲		
	کل	۴۶.۵۸۶	۱۵۵			

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون در جدول (۱) نشان می‌دهد که تقویت سرمایه اجتماعی تحت تأثیر فرهنگ ایثار اجتماعی است و از لحاظ آماری معنادار است و متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی بخشی از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند. به عبارت دیگر این نتیجه نشان می‌دهد که ضریب رگرسیون معنادار است و شواهد کافی برای تأیید فرضیه وجود دارد.

جدول ۲. نتایج ضرایب رگرسیون

متغیر ملاک	پیش بین	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد بتا	آماره تی	سطح معناداری	ضریب تعیین	آماره دوربین - واتسون (D-W)
		خطا	بتا					
فرهنگ اجتماعی	اثر ثابت	۰.۱۱۸	۰.۰۵۷		۲.۰۷۶	۰.۴۰	-	۲,۱۱۴
	فرهنگ ایثار اجتماعی	۰.۹۵۹	۰.۰۱۶	۰.۹۸۰	۶۱.۰۴۶	۰.۰۰	۰/۹۶۰	

آماره دوربین واتسون در فاصله بین ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد بنابراین همبستگی بین اجزای خطای مدل وجود ندارد. با توجه به آماره t که قدر مطلق آن از ۱/۹۶ بیشتر است و سطح معنی داری آن از ۰.۵٪ کمتر است نتیجه می گیریم وجود فرهنگ ایثار اجتماعی به میزان ۰.۹۸۰ اثر معناداری بر تقویت سرمایه اجتماعی دارد؛ یعنی فرضیه اصلی تحقیق تأیید می شود.

معادله رگرسیونی:

$$Y = a + 0.980 \cdot X$$

X : فرهنگ ایثار اجتماعی مدیران به عنوان متغیر مستقل

Y : تقویت سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته

فرضیه فرعی اول: داشتن روحیه فداکاری بر تقویت سرمایه اجتماعی بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری دارد.

آزمون فرض آماری:

H_0 : داشتن روحیه فداکاری بر تقویت سرمایه اجتماعی بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری ندارد.

H_1 : داشتن روحیه فداکاری بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری دارد.

جدول ۳. نتایج تحلیل رگرسیون

مدل	شاخص منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	آماره فشر	سطح معناداری
۱	رگرسیون	۳۳.۴۰۵	۱	۳۳.۴۰۵	۳۹۰.۲۹۵	۰.۰۰b
	باقی مانده	۱۳.۱۸۱	۱۵۴	۰.۰۸۶		
	کل	۴۶.۵۸۶	۱۵۵			

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون در جدول (۳) نشان می‌دهد که رگرسیون تقویت سرمایه اجتماعی از روی گسترش روحیه فداکاری، از لحاظ آماری معنادار است و این متغیر بخشی از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند. به عبارت دیگر این نتیجه نشان می‌دهد که ضریب رگرسیون معنادار است و شواهد کافی برای تأیید فرضیه وجود دارد.

جدول ۴. نتایج ضرایب رگرسیون

متغیر ملاک	پیش‌بین	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد	آماره تی	سطح معناداری	ضریب تعیین	آماره دوربین - واتسون (D-W)
		خطا	بتا					
سرمایه اجتماعی	اثر ثابت	۸۷۴	۰.۱۳۸		۶.۳۳۷	۰.۰۰۰	-	۱.۸۸۵
	داشتن روحیه فداکاری	۶۹۴	۰.۰۳۵	۸۴۷	۱۹.۷۵۶	۰.۰۰۰	۰/۷۱۷	

آماره دوربین و واتسون در فاصله بین ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد بنابراین همبستگی بین اجزای خطای مدل وجود ندارد. با توجه به آماره t که قدر مطلق آن از ۱/۹۶ بیشتر است و سطح معنی‌داری آن از ۵٪ کمتر است نتیجه می‌گیریم داشتن روحیه فداکاری به میزان ۸۴۷٪ اثر معناداری بر تقویت سرمایه اجتماعی دارد. بنابراین می‌توان گفت: فرضیه فرعی اول تأیید می‌شود.

معادله رگرسیونی:

$$Y = a + 0.847.X$$

X: داشتن روحیه فداکاری به عنوان متغیر مستقل

❖ Y: تقویت سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته

فرضیه فرعی دوم: حس نوع دوستی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری دارد
آزمون فرض آماری:

H0: حس نوع دوستی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری ندارد

H1: حس نوع دوستی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری دارد

جدول ۵. نتایج تحلیل رگرسیون

مدل	شاخص / منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	آماره فیشر	سطح معناداری
۱	رگرسیون	۳۳.۴۰۵	۱	۳۳.۴۰۵	۳۹۰.۲۹۵	.۰۰۰b
	باقی مانده	۱۳.۱۸۱	۱۵۴	.۰۸۶		
	کل	۴۶.۵۸۶	۱۵۵			

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون در جدول (۵) نشان می دهد که رگرسیون تقویت سرمایه اجتماعی از روی نوع دوستی، از لحاظ آماری معنادار است و این متغیر بخشی از واریانس متغیر وابسته را تبیین می کند به عبارت دیگر این نتیجه نشان می دهد که ضریب رگرسیون معنادار است و شواهد کافی برای تأیید فرضیه وجود دارد.

جدول ۶. نتایج ضرایب رگرسیون

متغیر ملک	پهنای تأثیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد بتا	آماره تی	سطح معناداری	ضریب تعیین	آماره دوربین - واتسون (ID-W)
		بتا	خطا					
سرمایه اجتماعی	اثر ثابت	۵۴۵	۱۲۹		۴۰۲۲۸	۰۰۰	-	۱۰۹۴۹
	حس			۸۸۶	۲۳۰۷۰۶	۰۰۰	۰/۷۸۵	
	نوع دوستی	۸۱۳	۰۳۴					

آماره دوربین واتسون در فاصله بین ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد بنابراین همبستگی بین اجزای خطای مدل وجود ندارد. با توجه به آماره t که قدر مطلق آن از ۱/۹۶ بیشتر است و سطح معنی داری آن از ۵٪ کمتر است نتیجه می‌گیریم حس نوع دوستی در کارکنان به میزان ۸۸۶٪ اثر معناداری بر تقویت سرمایه اجتماعی دارد. بنابراین می‌توان گفت فرضیه فرعی دوم مورد تأیید است.

معادله رگرسیونی:

$$Y = a + 0.886X$$

X : حس نوع دوستی به عنوان متغیر مستقل

Y : تقویت سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته

فرضیه فرعی سوم: داشتن روحیه همبستگی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری دارد.

آزمون فرض آماری:

H_0 : داشتن روحیه همبستگی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و

ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری ندارد.

H_1 : داشتن روحیه همبستگی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و

ارشاد اسلامی تأثیر معنی داری دارد.

جدول ۷. نتایج تحلیل رگرسیون

مدل	شاخص منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	آماره فشر	سطح معناداری
۱	رگرسیون	۳۴.۷۸۶	۱	۳۴.۷۸۶	۴۵۳.۹۸۳	.۰۰۰b
	باقی مانده	۱۱۸۰۰	۱۵۴	.۰۷۷		
	کل	۴۶.۵۸۶	۱۵۵			

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون در جدول (۷) نشان می‌دهد که رگرسیون تقویت سرمایه اجتماعی از روی داشتن روحیه همبستگی از لحاظ آماری معنادار است و این متغیر بخشی از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند به عبارت دیگر این نتیجه نشان می‌دهد که ضریب رگرسیون معنادار است و شواهد کافی برای تأیید فرضیه وجود دارد.

جدول ۸. نتایج ضرایب رگرسیون

متغیر ملای	تفسیر تأثیر	ضرایب استاندارد		ضرایب استاندارد بتا	آماره t	سطح معناداری	ضریب تبیین	دوربین - واتسون (D-W)	آماره
		بتا	خطا						
سرمایه اجتماعی	اثر ثابت	.۵۱۵	.۱۴۵		۳.۵۶۱	.۰۰۰	-		۱,۹۳۷
	داشتن روحیه	.۸۰۷	.۰۳۸	.۸۶۴	۲۱.۳۰۷	.۰۰۰	.۰۷۴۷		

آماره دوربین واتسون در فاصله بین ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد بنابراین همبستگی بین اجزای خطای مدل وجود ندارد. با توجه به آماره t که قدر مطلق آن از ۱/۹۶ بیشتر است و سطح معنی داری آن از ۰.۵٪ کمتر است نتیجه می‌گیریم داشتن روحیه همبستگی به میزان ۸۶٪ اثر معناداری بر تقویت سرمایه اجتماعی دارد. بنابراین می‌توان گفت فرضیه فرعی سوم مورد تأیید است.

معادله رگرسیونی:

$$Y = a + 0.864X$$

X: داشتن روحیه همبستگی به عنوان متغیر مستقل

Y: تقویت سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته

فرضیه فرعی چهارم: خدمت‌گزاری به خلق بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد.

آزمون فرض آماری:

H0: خدمت‌گزاری به خلق بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و

ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد.

H1: خدمت‌گزاری به خلق بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و

ارشاد اسلامی تأثیر معنی‌داری دارد.

جدول ۹. نتایج تحلیل رگرسیون

مدل	شاخص منابع تغییرات	مجموع مجدورات	درجات آزادی	میانگین مجدورات	آماره فیشر	سطح معناداری
۱	رگرسیون	۲۸.۴۶۴	۱	۲۸.۴۶۴	۲۴۱.۸۷۶	۰.۰۰۰b
	باقی‌مانده	۱۸.۱۲۳	۱۵۴	۰.۱۱۸		
	کل	۴۶.۵۸۶	۱۵۵			

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون در جدول (۹) نشان می‌دهد که رگرسیون تقویت سرمایه اجتماعی از روی خدمت‌گزاری به خلق، از لحاظ آماری معنادار است و این متغیر بخشی از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند به عبارت دیگر این نتیجه نشان می‌دهد که ضریب رگرسیون معنادار است و شواهد کافی برای تأیید فرضیه وجود دارد.

جدول ۱۰. نتایج ضرایب رگرسیون

متغیر ملاک	پیش‌بین	ضرایب استاندارد		ضرایب استاندارد بنا	آماره تی	سطح معناداری	ضریب تعیین	آماره دوربین - واتسون (D-W)
		خطا	بنا					
سرمایه اجتماعی	اثر ثابت	۱.۷۰۹	۰.۱۲۲		۱۳.۹۸۰	۰.۰۰۰	-	۱,۹۳۷
	خدمت‌گزاری به خلق	۰.۵۸۳	۰.۰۳۷	۰.۷۸۲	۱۵.۵۵۲	۰.۰۰۰	۰.۷۴۷	

آماره دوربین واتسون در فاصله بین ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد بنابراین همبستگی بین اجزای خطای مدل وجود ندارد. با توجه به آماره t که قدر مطلق آن از ۱/۹۶ بیشتر است و سطح معنی‌داری آن از ۰.۵٪ کمتر است نتیجه می‌گیریم خدمت‌گزاری به خلق به میزان ۷۸۲٪ اثر معناداری بر تقویت سرمایه اجتماعی دارد. بنابراین می‌توان گفت فرضیه فرعی چهارم مورد تأیید قرار می‌گیرد.

معادله رگرسیونی:

$$Y = a + 0.782X$$

X : خدمت‌گزاری به خلق به‌عنوان متغیر مستقل

Y : تقویت سرمایه اجتماعی به‌عنوان متغیر وابسته

بحث و نتیجه‌گیری

فرهنگ روح و جان یک ملت و کشور محسوب می‌شود که دارای ویژگی‌هایی مثل اکتسابی و انسانی بودن، مادی و معنوی بودن و در ارتباط با افراد اجتماع است (فخر زارع، ۱۳۹۳: ۵). وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به عنوان یک نهاد فرهنگی نقش مهمی در توسعه فرهنگی جامعه دارد. در این نهاد ایثار اجتماعی به‌خصوص با توجه به رسالت و وظایفی که این وزارتخانه و کارکنان آن در زمینه نهادینه سازی فرهنگ اسلامی، و همچنین تقویت سرمایه اجتماعی از طریق

کمک‌رسانی، نوع دوستی بر عهده دارند، مورد اهمیت می باشد. در واقع ایثار به عنوان یکی از اهداف متعالی جامعه بشری در این مجموعه فرهنگی به عنوان زیربنای سیاست‌گذاری‌های فرهنگی مد نظر قرار گرفته است. همچنین ایثار اجتماعی در جوامع بشری و ادیان مختلف به خصوص دین اسلام مورد تأکید قرار گرفته است؛ زیرا بالاترین مرتبه ایمان است که در آن فرد نفع دیگری را بر نفع خود مقدم می‌داند و با فداکاری و گذشت تلاش می‌کند تا زمینه رشد و تعالی انسان‌ها را فراهم نماید. هرچند در گذشته این فرهنگ که از مفهوم شهادت نشأت گرفته است، در قالب جنگ، یا انقلاب‌ها و... اهمیت داشت. اما امروزه در زمینه ایثار و به خصوص ایثار اجتماعی که لازمه توسعه اخلاقی و فرهنگی جوامع امروزی است، با وجود تحقیق‌هایی که در این زمینه انجام شده است، خلأهای علمی و عملیاتی مشاهده می‌شود طوری که ابعاد آن به صورت کامل و دقیق شناخته شده نیست. از این رو ضرورت توجه به موضوع ایثار از دید فرهنگی و اثری که بر ایجاد اعتماد و انسجام اجتماعی دارد احساس می‌شود. بنابراین مقاله حاضر باهدف شناخت میزان تأثیر فرهنگ ایثار اجتماعی بر سرمایه اجتماعی تدوین گردید. در ابتدا با طرح مبانی نظری و پیشینه پژوهش ابعاد مختلف این دو متغیر از دیدگاه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت تأثیر متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی و ابعاد آن بر سرمایه اجتماعی در بین کارکنان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بررسی شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که فرهنگ ایثار اجتماعی در ابعاد داشتن روحیه فداکاری، حس نوع دوستی، داشتن روحیه همبستگی و خدمت‌گزاری به خلق، می‌تواند بر ابعاد سرمایه اجتماعی که شامل؛ تقویت هنجارها، شبکه‌ها، مشارکت و اعتماد اجتماعی و نهادی تأثیرگذار باشد. بنابراین در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی باید با فرهنگ‌سازی در زمینه توسعه مفهوم ایثار اجتماعی و گسترش این رفتار در کارکنان که جامعه آماری این پژوهش است، زمینه‌های انسجام، اعتماد و مشارکت اجتماعی را تقویت نمود که این برنامه می‌تواند به عنوان یک فرهنگ از طریق برنامه‌های فرهنگی بین افراد جامعه نیز ترویج یابد و بر این اساس به پرورش هموطنان ایثارگر در آینده کمک نمود. در بین ابعاد فرهنگ ایثار اجتماعی یافته‌ها نشان داد که حس نوع دوستی از لحاظ میزان تأثیر در رتبه نخست قرار دارد (۰/۸۸٪)؛ یعنی با توجه و ترویج این حس در نگرش و رفتار کارکنان می‌توان امنیت روانی و آرامش اجتماعی را در این وزارتخانه تقویت کرد و به سایر افراد جامعه نیز تسری

❖ داد. نتایج این فرضیه با پژوهش آقامحمدی (۱۳۹۸)، قاسم پور (۱۳۹۸)، نعمت‌اللهی (۱۳۹۵) همخوانی دارد. تأثیر بعد داشتن روحیه همبستگی از فرهنگ ایثار اجتماعی بر سرمایه اجتماعی از لحاظ میزان تأثیرگذاری در رتبه دوم قرار گرفت. روحیه همبستگی با اعتماد اجتماعی و نهادی ارتباط دارد و باعث افزایش میزان مشارکت افرادی که از این روحیه برخوردارند شد. به عبارتی در صورت برنامه‌ریزی در خصوص افزایش میزان روحیه همبستگی در کارکنان وزارتخانه می‌توان به افزایش سرمایه اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی آن‌ها در انجام امور مجموعه سازمانی کمک نمود. یافته‌های این فرضیه با پژوهش آقامحمدی (۱۳۹۸) همخوانی دارد. همچنین داشتن روحیه فداکاری در کارکنان در ترویج علم و پرورش و بالنده کردن افراد از طریق گفتار و رفتار مطلوب می‌تواند به تقویت سرمایه اجتماعی کمک نماید. این بعد در رتبه سوم میزان تأثیرگذاری ابعاد ایثار اجتماعی بر سرمایه اجتماعی قرار گرفت و نتایج این فرضیه با یافته‌های پژوهش کاظمی (۱۳۹۸) و آقامحمدی (۱۳۹۸) همخوانی دارد.

بنابراین می‌توان توسعه فرهنگ ایثار اجتماعی و ابعاد آن را در قالب برنامه یا دوره‌های آموزشی برای کارکنان در نظر گرفت، تا از طریق آن از ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در زمینه اعتماد اجتماعی و نهادی و ایجاد شبکه‌ها و گروه‌های اجتماعی حمایت نمود و از طریق هنجارهای اجتماعی مرتبط، فرهنگ ایثار را در این وزارتخانه توسعه داد.

منابع و مأخذ

- آقامحمدی، جواد (۱۳۹۸). «واکاوی مؤلفه‌های ایثار اجتماعی درآموزه‌های قرآنی و تعیین جایگاه آن‌ها در اسناد تحولی آموزش و پرورش ایران»، **دو فصلنامه علمی‌نامه فرهنگ و ارتباطات**، شماره ۲: ۷۶-۴۵.
- دهقان، علیرضا، غلامرضا غفاری (۱۳۸۴). «تبیین مشارکت - دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهر تهران»، **مجله جامعه‌شناسی ایران**، شماره ۱: ۵.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۹۷). **لغتنامه دهخدا**، تهران.
- رسالت، سهیلا (۱۴۰۰). «بررسی نقش و جایگاه فعالان زن حوزه رسانه در ترویج فرهنگ ایثار». **دو فصلنامه شاهد اندیشه**، دوره جدید، شماره ۱: ۶۱-۴۳.
- سالاریان، شاهرخ، محمد شفیق اسکی و سیدعبدا... اصفهانی (۱۳۹۸). «بایسته‌های مهندسی فرهنگ در جامعه از منظر قرآن با تأکید بر نقش فرهنگ ایثار». **فصلنامه شاهد اندیشه**، شماره اول: ۱۷۶-۱۳۹.
- شاه نوروزی، مهدی، رضا اسماعیلی، سهیلا پرستگاری و سیدجواد امام جمعه‌زاده (۱۳۹۶). «عوامل مؤثر بر ارتقاء اثربخشی شیوه‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت». **مجله مدیریت فرهنگی**، شماره ۳۵ و ۳۶: ۷۰-۵۳.
- سریرافراز، محمد (۱۳۹۰). **واکاوی تعاملات ایثار و رشد اقتصادی با رهیافت سرمایه اجتماعی**. همایش ملی ایثار و شهادت. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی واحد همدان. مندرج در سایت سیویلیکا به آدرس زیر
- www.civilica.com/Paper-ISSAR01-ISSAR01_012=.html
- عباسیان، روح‌اله (۱۳۹۴). **بررسی مبانی و موانع گسترش فرهنگ ایثار و شهادت در قرآن و حدیث**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ایلام.
- عزیزی، بیتا (۱۳۹۳). **شناسایی و تحلیل مفهوم ایثار در آیات و روایات و بررسی آثار تربیتی آن**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شاهد.
- کردنائیچ، اسدا... فرشته خلیلی پالندی (۱۳۹۷). «تأثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر سرمایه اجتماعی با نقش میانجی باورهای دینی». **فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت اسلامی**، شماره ۳: ۵۸-۳۷.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷). **جامعه‌شناسی**، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- شوفازی، محمدتقی و کرمی، فرشاد (۱۳۹۴). «دین و سرمایه اجتماعی: مطالعه رابطه مشارکت در اجتماعات دینی و سرمایه اجتماعی». **فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی**، شماره ۴: ۱۲۱-۹۷.
- قاسم پور، حامد. کرم خلیلی و مجتبی یاسینی فرد (۱۳۹۸). «اثرات فرهنگ ایثار و شهادت بر رفتار شهروند سازمانی: تبیین نقش میانجی سرمایه اجتماعی». **فصلنامه مطالعات منابع انسانی**، شماره ۳: ۱۳۴-۱۰۱.

- عیسی نژاد، ربیوار، محمدرسول رضایی، حسین راحلی و حسین کوهستانی (۱۳۰۳). «بررسی رابطه بین باورهای دینی و سرمایه اجتماعی در جوامع روستایی» مورد مطالعه: روستاهای بخش ایلخچی از توابع استان آذربایجان شرقی، مجله توسعه روستایی، شماره ۳: ۳۱۸-۲۹۹.
- کاظمی، افسانه، زاهد غفاری هشجین و عباس شکری کشاورز (۱۳۹۵). «بررسی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به مثابه سرمایه اجتماعی». دو فصلنامه علمی - پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، شماره ۱۴: ۱۴۷-۱۳۹.
- مزیدی، محمد (۱۳۹۱). تبیین مؤلفه‌های نظریه اشتیاق در بررسی مفهوم ایثار و شهادت، مجموعه مقالات اولین نشست علمی بررسی جایگاه فرهنگ ایثار و شهادت در نظام تعلیم و تربیت. شیراز: دانشگاه شیراز.
- مقدم‌زاده، علی؛ حسن نجفی و مهدی سبحانی نهاد (۱۳۹۴). «بررسی جایگاه الگوی مفهومی فرهنگ ایثار و شهادت و ارزیابی میزان تحقق آن در اهداف مصوب دوره متوسطه ایران»، دو فصلنامه علمی - پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، شماره ۱۲: ۲۲-۱.
- موسی‌پور، نعمت ... (۱۳۹۱). «ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به کمک برنامه درسی در دوره ابتدایی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، شماره ۳: ۱۲۶-۱۰۳.
- نعمت‌اللهی، زهرا و همکاران (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی اعتماد، انسجام و مشارکت اجتماعی»، فصلنامه مدیریت نظامی، شماره ۵۰: ۳.
- نوین، آرمیتا؛ محمدباقر کج باف و مهرنوش فرودستان (۱۳۹۲). «رفتارهای مطلوب اجتماعی و ایثارگری در شهروندان اصفهانی». جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۲: ۲۲۱-۲۱۱.
- هرسیج، حسین؛ رضا محموداوغلی؛ امید عیسی‌نژاد و محمودرضا رهبرقاضی (۱۳۹۱). «بررسی تأثیرات مصرف رسانه‌ای بر هویت اجتماعی دانشجویان دانشگاه اصفهان»، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۴۷: ۹۹-۷۵.

- Kyong, Lee, S. (2014). The Impact of Social Capital in Ethnic Religious Communication Networks on Korean Immigrant's Intercultural Development. *International Journal of Intercultural Relations*, 43: 289-303.
- Villaverde, P. M. Rodrigo-Alarcón, J. Parra-Requena, G. and Ruiz-Ortega, M. J. (2018). Technological Dynamism and Entrepreneurial Orientation: The Heterogeneous Effects of Social Capital. *Journal of Business Research*, 83: 51-64.